

## KRONIKA NAUKOWA

Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym  
PL ISSN 1643-8191, t. 37 (2)/2016, s. 199–211

---

### Sprawozdanie z konferencji naukowo-metodycznej „Mniejszości wyznaniowe i etniczne w regionie kujawsko-pomorskim”, Toruń, 29 X 2015



<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.027>

Dnia 29 X 2015 roku miłośnicy i entuzjaści historii regionu kujawsko-pomorskiego mieli okazję do spotkania oraz dyskusji. W Instytucie Historii i Archiwistyki UMK odbyła się kolejna już konferencja naukowo-metodyczna z cyklu „Region kujawsko-pomorski w przeszłości”. Tym razem tematem spotkania były mniejszości wyznaniowe i etniczne w regionie kujawsko-pomorskim.

Słowo wstępne wygłosili dyrektor Instytutu Waldemar Rozynekowski oraz prodziekan Wydziału Nauk Historycznych UMK, Wiesław Sieradzan. Już na samym początku zaakcentowano, jak ważne w poznawaniu przeszłości są badania regionalne. Powinny one łączyć wysiłki zarówno środowiska akademickiego, jak i nauczycieli, pracowników archiwów i bibliotek.

Pierwszym prelegentem był Michał Targowski, który wygłosił referat: „Przybysze na Kujawach i Pomorzu – migracje i obce osadnictwo na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego na przestrzeni dziejów”. Odczyt miał na celu wprowadzenie w złożoną tematykę konferencji. Było to przekrojowe ujęcie problemu migracji i mniejszości na przestrzeni wieków, od średniowiecza do połowy XX wieku. Pierwszą wspomnianą grupą przybyłą na teren Kujaw i Pomorza byli Wikingowie. Ogromnie ważna była też kolonizacja na prawie niemieckim. Na ten teren napływali także

Żydzi i Szkoci, a w epoce wczesnonowożytnej swój początek i rozwój miała kolonizacja olęderska. Doba rozbiorowa także wpłynęła na kształtowanie się procesów migracyjnych w regionie. W XIX wieku napływała ludność żydowska, osiedlali się na tym obszarze Niemcy i – w mniejszym stopniu – Rosjanie. XX wiek związany jest z masowymi migracjami, które dotknęły także Kujawy i Pomorze (lata 1918–1920, okres po II wojnie światowej). W podsumowaniu M. Targowski, że mniejszości wyznaniowe i etniczne stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego regionu kujawsko-pomorskiego.

Jako drugi, referat pt. „Białorusini, Rosjanie i Ukraińcy na Kujawach i Pomorzu w okresie międzywojennym”, wygłosił Maciej Krotofil. Prelegent zaakcentował fakt, że osoby imigranci osiedlający się w regionie nie stanowili zwartej grupy zawodowej czy społecznej. Byli to zarówno jeńcy wojenni, żołnierze, jak i migranci ekonomiczni. Po pierwszej wojnie światowej przybyli na Kujawy i Pomorze m.in. Ukraińcy z Galicji Wschodniej, Rosjanie z Białej Armii czy Ukraińcy Naddnieprzańscy. Część przybyłych osób po opuszczeniu obozu znalazła pracę i osiedliła się. W Toruniu pojawiło się też duszpasterstwo prawosławne, po tym, jak w 1927 roku była świątynię ewangelicką przemianowano na cerkiew. Jedną z ciekawszych postaci związanych z migracjami w tym okresie był Nestor Machno. Ten ukraiński anarchista przedostał się do Polski i osiedlił w Toruniu. Mieszkał tutaj do 1924 roku, po czym wyjechał do Francji. W regionie kujawsko-pomorskim pozostało wiele świadectw z tego okresu. Przykładem może być ukraiński cmentarz wojenny w Aleksandrowie Kujawskim.

Kwestię „Przynależności narodowo-wyznaniowej uczennic średnich szkół żeńskich w Prusach Zachodnich w XIX wieku” omówiła Aneta Niewęglowska. Prelegentka połączyła dwa niezmiernie ważne zagadnienia: problem wyznań i mniejszości etnicznych, a także zmiany mentalnościowe i dokonującą się w XIX wieku modernizację społeczeństwa. A. Niewęglowska przedstawiła stosunki wyznaniowe w Prusach Zachodnich, podkreślając ich zróżnicowanie i przypadki, w których przynależność wyznaniowa nie zawsze była tożsama z przynależnością narodową, co przekładało się to na stosunki wyznaniowe w szkołach. W XIX wieku obserwowano stały wzrost liczby uczennic szkół średnich i wyższych w Prusach Zachodnich. Dla przykładu statystyka urzędowa z 1913 roku, w której pod uwagę wzięto

zarówno szkoły publiczne, jak i prywatne, wykazała, że w szkołach prywatnych uczyło się więcej katoliczek niż w szkołach publicznych. Jeśli chodzi o toruńskie szkoły żeńskie, na uwagę zasługuje fakt, że najczęściej uczennic deklarowało wyznanie katolickie w szkołach elementarnych, najmniej natomiast w szkołach wyższych. Kwestię wyznaniową dopełniły uwagi dotyczące nauczania języka polskiego w różnych typach szkół.

„Losy kobiet żydowskich z podobozu KL Stutthof Baukommando Weichsel” przybliżyła Sylwia Grochowina. Holokaust w wymiarze regionalnym jest mało poznanym tematem. Bardzo cenne są relacje osób, którym udało się przeżyć, oraz tych, którzy byli świadkami obozowego dramatu. Podobóz KL Stutthof Baukommando Weichsel został utworzony 24 VIII 1944 roku. Celem tego przedsięwzięcia była realizacja specjalnych planów budowlanych w okolicach Torunia, w tym budowa umocnień. Do pracy zatrudniono 5 tysięcy żydówek, które przywieziono w trzech grupach pod koniec sierpnia 1944 roku. Kobiety te pochodziły m.in. z Czech, Rumunii, Węgier, Polski i Łotwy. Więźniarki z dwóch pierwszych transportów (Bocień i Szerokopas) zostały w grudniu 1944 roku przewiezione do Grodna k. Chełmży. O wysokiej śmiertelności wśród więźniarek świadczy to, że z 3300 kobiet przywiezionych do wsi Bocień i Szerokopas do Grodna dotarło tylko około 1700. Żydówki z trzeciego transportu, który dotarł do stacji w Toruniu, pracowały w Gniewkowie, gdzie kopały rów przeciwpancerny, a także w Chorabiu. Ich warunki bytowe były tragiczne i stanowiły element eksterminacji więźniarek. Prelegentka przybliżyła także historię przeprowadzania prac ekshumacyjnych m.in. w Chorabiu i Grodnie.

Ostatni referat w pierwszej części konferencji wygłosił Maciej Mazurkiewicz. Jego wystąpienie nosiło tytuł „Żydzi w międzywojennym Toruniu. Historia, dziedzictwo, pamięć”. Toruńscy Żydzi zajmowali się głównie handlem i rzemiosłem. Na ulicy Chełmińskiej istniała żydowska Fabryka Wódki i Likierów, która produkowała znane „Toruńskie Krople Życia”. Natomiast na ulicy Mostowej mieściła się Destylarnia pod Kotwicą. Są to tylko przykłady żydowskiej aktywności gospodarczej. Prelegent przedstawił także zarys dziejów gminy wyznaniowej w Toruniu. Poruszył kwestię powstania synagogi, od wynajęcia kamienicy przy ulicy Wysokiej po przeniesienie świątyni na ulicę Szczytną w 1847 roku oraz powstanie w 1928 roku biblioteki syjonistycznej. M. Mazurkiewicz przedstawił też

propozycję stworzenia szlaku edukacyjno-turystycznego uwzględniającego historię Żydów toruńskich.

Pierwszą część konferencji zakończyła dyskusja. Pytania zadano S. Grochowinie. Jedno z nich dotyczyło rozliczeń, procesów i konsekwencji dla załogi podobozu KL Stutthof Baukommando Weichsel. Kolejne pytania dotyczyły ostatniego referatu, głównie relacji, jakie panowały w Toruniu pomiędzy Żydami a Polakami.

Drugą część konferencji rozpoczął Paweł Madaliński, który przedstawił mniejszość niemiecką wobec odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku na przykładzie Świecia i powiatu świeckiego. Prelegent podał nie tylko informacje liczbowe odnoszące się do odpływu ludności niemieckiej z danego regionu, ale też przeanalizował kwestie świadomości narodowej ludzi tam zamieszkujących. Warto nadmienić, że autor referatu omówił kształtowanie się wzajemnych relacji w okresach wcześniejszych, zwłaszcza w XIX wieku, zwracając uwagę na kwestię Hakaty i innych drażliwych problemów, jakie dotykały społeczności zamieszkujące Świecie i region świecki.

Głos następnie zabrał Tomasz Dziki, który w referacie pt. „Wielokulturowość Włocławka w XIX stuleciu” nakreślił szereg problemów dotyczących w tamtym czasie mieszkańców tego kujawskiego miasta. Omówił zmiany demograficzne, jakie następowały w XIX wieku wśród ludności żydowskiej, protestantów i prawosławnych. Najliczniejszą grupą mieszkańców byli Żydzi, którzy stanowili ponad 20% ludności Włocławka. Mniej liczni byli protestanci, których udział wśród mieszkańców miasta w latach 1865–1910 nie przekroczył 10%. Według szacunków podanych przez T. Dzikiego, prawosłani stanowili 2,1% ogółu ludności. W drugiej części referatu autor skupił się na najbardziej znanych włocławianach. Znaleźli się tu m.in. laureat Nagrody Nobla Tadeusz Riechstein, Józef Tykociński, Ludwik Rajchman, krytyk literacki Marcel Reich i Anton Denikin.

Dariusz Chrobak wygłosił referat pt. „Mniejszości narodowe na ziemi dobrzyńskiej i pamięć o nich”. Prelegent zauważył, że wiele źródeł, materiałów a także obiektów budowlanych związanych z historią mniejszości zamieszkujących te tereny nie dotrwało do naszych czasów. D. Chrobak przedstawił kilka istotnych faktów i problemów dotyczących ludności żydowskiej i prawosławnej, która kiedyś zamieszkiwała miasta i wsie ziemi

dobrzyńskiej. Poruszył kwestię cerkwi prawosławnych w Lipnie i Rypinie (dziś już nieistniejących). Zaprezentował także ciekawy materiał ilustracyjny pokazujący niezwykle zróżnicowanie kulturowe regionu i jako jedyny uczestnik konferencji poruszył kwestię mniejszości romskiej.

Przedostatni prelegent, Robert Stodolny, przedstawił wybrane zagadnienia związane z badaniami stosunków narodowościowych w Aleksandrowie Kujawskim do 1945 roku. Na początku wystąpienia omówił herb miasta, który często jest błędnie przedstawiany przez heraldyków. Następnie przedstawił zmiany, które zachodziły w udziale ludności poszczególnych wyznań wśród mieszkańców Aleksandrowa Kujawskiego. Omówił również sprawę Ukraińców, którzy przez pewien czas przebywali w tym mieście. R. Stodolny zwrócił uwagę na rolę, którą dla rozwoju miasta odegrały koleje, kantory kupieckie i komora celna.

Ostatni referat pt. „Sztetl, który zniknął bez śladu. Społeczność żydowska w Osiecinach na Kujawach od początku XIX w. do 1942 r.” wygłosił Mateusz Głowacki. Autor omówił kilka kwestii demograficznych związanych z obecnością ludności żydowskiej w Osiecinach oraz relacje ludności katolickiej i żydowskiej. Całe wystąpienie, tak jak i poprzednie, uzupełniły liczne zdjęcia Osiecin z pierwszej połowy XX wieku.

Po zakończeniu odczytów uczestnicy konferencji przeszli do dyskusji, w której zwrócono uwagę na rolę wyznania mającego duże znaczenie dla polityki zaborców w regionie kujawsko-pomorskim. Tematem dyskusji były także antagonizmy między poszczególnymi grupami ludności.

Ostatnim punktem konferencji był panel dyskusyjny poświęcony mniejszościom narodowym i etnicznym w regionie w nauczaniu historii i wiedzy o społeczeństwie. Moderatorami dyskusji panelowej były Małgorzata Strzelecka, Maria Jadczyk i Ewa Puls. Dyskusja dotyczyła podstawy programowej, źródeł historycznych, które mogą pomóc w nauczaniu historii regionalnej, i warunków, w jakich nauczyciel historii musi uczyć dzieci oraz młodzież w szkołach. Michał Targowski zauważył, że dużą rolę w tego typu edukacji może odgrywać Internet. Niestety w dalszym ciągu nie powstały specjalistyczne witryny, które przybliżyłyby uczniom i nauczycielom tematykę historii regionalnej. Uczestnicy konferencji wskazali jednak kilka inicjatyw, które podejmują taką tematykę i cieszą się obecnie dużym zainteresowaniem odbiorców.

Obrady zakończył Waldemar Rozynekowski, który podziękował uczestnikom za udział w obradach. Zwrócił również uwagę na potrzebę kolejnych spotkań tego typu w przyszłości, zapraszając na najbliższe, które odbędzie się dokładnie za rok.

*Agnieszka Szarafiń* (Toruń)  
*Mikołaj Tomaszewski* (Toruń)

Sprawozdanie z konferencji „Ludwik Kolankowski –  
historyk monarchii jagiellońskiej, organizator życia naukowego,  
polityk”, Toruń, 21 IV 2016



<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.028>

W Instytucie Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu 21 IV 2016 roku odbyła się konferencja naukowa pt. „Ludwik Kolankowski – historyk monarchii jagiellońskiej, organizator życia naukowego, polityk”. Organizatorami konferencji były Instytut Historii i Archiwistyki UMK oraz Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Toruniu.

Obrady rozpoczęły się przemówieniami prodziekana Wydział Nauk Historycznych Wiesława Sieradzana, prezesa Polskiego Towarzystwa Historycznego Krzysztofa Mikulskiego oraz dyrektora Instytutu Historii i Archiwistyki Waldemara Rozynekowskiego.

W swoim wystąpieniu Wiesław Sieradzan podkreślił rolę Ludwika Kolankowskiego w tworzeniu Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Profesor przypomniał zainteresowania naukowe pierwszego rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, które obejmowały zagadnienia związane z terenem pogranicza polsko-krzyżacko-litewskiego. Ponadto podkreślił rolę Ludwika Kolankowskiego w wykształceniu wybitnych uczniów, pracowników Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, historyka historiografii Jerzego Serczyka oraz twórcy toruńskiej archiwistyki Andrzeja Tomczaka.